

Α' Μάθημα (11.11.2020)

ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΗΓΕΣ

1. Αριστοτέλης, *Περί Ποιητικής* 1449a (μτφρ. Λυπουρλή)

Ενώ λοιπόν η τραγωδία, αλλά και η κωμωδία, ξεκίνησε, στην αρχή αρχή, με αυτοσχεδιασμούς (η τραγωδία με τους *ἐξάρχοντες* στον διθύραμβο και η κωμωδία με τους *ἐξάρχοντες* στα φαλλικά τραγούδια που και σήμερα ακόμη διατηρούνται, ως καθιερωμένη πια γιορτή, σε πολλές πόλεις), σιγά σιγά άρχισε να παρουσιάζει πρόοδο, καθώς οι ποιητές εξέλιξαν και ανέπτυσαν όποιο μέρος της αποκαλυπτόταν, ώσπου, αφού πέρασε από πολλές μεταβολές, έπαψε να εξελίσσεται, μια και πήρε πια τη φυσική της μορφή. Έτσι: Πρώτος ο Αισχύλος ανέβασε τον αριθμό των υποκριτών από έναν σε δύο, μείωσε το μέρος του Χορού και έκανε τον διάλογο πρωταγωνιστή. Ο Σοφοκλής έκανε τρεις τους υποκριτές και εισήγαγε τη σκηνογραφία. Αλλά και ως προς το «μέγεθός» της: από τις αρχικά μικρές ιστορίες και από τον αρχικά ευτράπελο λόγο (εξαιτίας του ότι εξελίχθηκε από μια σατυρική φάση) πήρε κάποτε τον σοβαρό της χαρακτήρα — χρειάστηκε, φυσικά, να περάσει γι' αυτό αρκετός καιρός. Το μέτρο επίσης: από (τροχαϊκό) τετράμετρο που ήταν έγινε iamβικό (τρίμετρο). Στην αρχή, πράγματι, χρησιμοποιούσαν τον (τροχαϊκό) τετράμετρο στίχο επειδή η ποίηση ήταν σατυρικού τύπου και είχε περισσότερη όρχηση· με την ανάπτυξη όμως του διαλόγου η ίδια η φύση βρήκε το μέτρο που της ταίριαζε. Πραγματικά, το iamβικό είναι από όλα τα μέτρα το πιο κατάλληλο για τον διάλογο· ιδού και η απόδειξη: συζητώντας μεταξύ μας λέμε πάρα πολλούς iamβικούς στίχους, ενώ σπάνια λέμε (δακτυλικούς) εξάμετρους στίχους (και αυτούς, μόνο όταν θέλουμε να βγούμε από τον συνήθη τόνο της συνομιλίας). Τέλος είναι η αύξηση του αριθμού των επεισοδίων, καθώς και όλα τα άλλα, με τα οποία, όπως λένε, η τραγωδία έγινε πλουσιότερη

2. Διδασκαλική επιγραφή, Μεγ. Διονύσια του 458 π.Χ. (μτφρ. Στεφανόπουλου)

Όταν ήταν επώνυμος άρχων ο Φιλοκλής, η φυλή Οινής με χορό παιδων, χορηγός ήταν ο Δημόδοκος, η φυλή Ιπποθωντίς με χορό ανδρών, χορηγός ήταν ο Ευκτήμων από την Ελευσίνα. Στον αγώνα κωμωδίας χορηγός ήταν ο Ευρυκλείδης, νικητής ποιητής αναδείχθηκε ο Ευφρόνιος. Στον αγώνα τραγωδίας χορηγός ήταν ο Ξενοκλής από τις Αφίδνες, νικητής ποιητής αναδείχθηκε ο Αισχύλος.

3. Διδασκαλική επιγραφή, Μεγ. Διονύσια 415 π.Χ. (μτφρ. Στεφανόπουλου)

Όταν ήταν επώνυμος άρχων ο Αρίμνηστος, πρώτος ήρθε ο Ξενοκλής με τις τραγωδίες Οιδίπους, Λυκάων, Βάκχες και το σατυρικό δράμα Αθάμας, τα ερμήνευσε ο... [δεν σώζεται το όνομα του υποκριτή]. Δεύτερος ήρθε ο Ευριπίδης με τις τραγωδίες Αλέξανδρος, Παλαμήδης, Τρωάδες και το σατυρικό δράμα Σίσυφος, τα ερμήνευσε ο... [δεν σώζεται το όνομα του υποκριτή]. Τρίτος ήρθε ο... [δεν σώζονται λεπτομέρειες].

4. Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, 56.3 (330 π.Χ.) (μτφρ. Στεφανόπουλου)

Ο άρχων, αμέσως μόλις αναλάβει καθήκοντα [γύρω στα μέσα Ιουλίου], πρώτα πρώτα ανακοινώνει μέσω του κήρυκα... Στη συνέχεια ορίζει τρεις χορηγούς για τους αγώνες τραγωδίας, τους πιο πλούσιους από το σύνολο των Αθηναίων. Παλαιότερα όριζε και πέντε χορηγούς για τους αγώνες κωμωδίας, ενώ τώρα υποδεικνύονται από τις φυλές. Κατόπιν παραλαμβάνει τους χορηγούς που έχουν υποδείξει οι φυλές για τα Διονύσια (για τους διθυραμβικούς χορούς ανδρών, παιδών και για τους αγώνες κωμωδίας) και για τα Θαργήλια (για τους διθυραμβικούς χορούς ανδρών και παιδών) –ένας ανά φυλή για τα Διονύσια, ένας ανά δύο φυλές, που εναλλάσσονται στην υπόδειξή του, για τα Θαργήλια-, προβαίνει στις αντιδόσεις και εισάγει προς εκδίκηση τις ενστάσεις, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι έχει αναλάβει παλαιότερα αυτή τη λειτουργία, ή ότι έχει απαλλαγεί από την υποχρέωση επειδή είχε αναλάβει άλλη λειτουργία και δεν είχε εκπνεύσει ακόμα ο χρόνος απαλλαγής, ή ότι δεν έχει την απαιτούμενη ηλικία –όποιος αναλαμβάνει χορηγός για χορό παιδών πρέπει να είναι πάνω από 40 ετών.

5. Πλούταρχος, Κίμων 8.7-9 (αναφορά στο 468 π.Χ.) (μτφρ. Αντωνόπουλου)

Όταν ο Σοφοκλής, νέος ων ακόμη, παρουσίασε την πρώτη του διδασκαλία, ο Αφειψίωνας, ο άρχων, επειδή υπήρχε φιλονεικία και αντιπαράταξη μεταξύ των θεατών, δεν κλήρωσε κριτές για τον [τραγικό] αγώνα. Αντ' αυτού, όταν ο Κίμωνας μπήκε στο θέατρο με τους συστρατηγούς του και προσέφερε προς τον θεό τις καθιερωμένες σπονδές, δεν τους άφησε να αναχωρήσουν, αλλά αφού τους έκανε να πάρουν όρκο, τους ανάγκασε να καθίσουν και να κρίνουν, εφόσον ήταν δέκα, ένας από κάθε φυλή. Έτσι ο αγώνας, καί λόγω του αξιώματος των κριτών, διεξήχθη με μέγιστη επιθυμία για νίκη [από πλευράς των ποιητών]. Και όταν νίκησε ο Σοφοκλής, λέγεται ότι ο Αισχύλος –επειδή καταλυπήθηκε και το έφερε βαρέως– δεν έμεινε πολύ καιρό στην Αθήνα, αλλά πήγε στην Σικελία, όπου και πέθανε και ετάφη στην περιοχή της Γέλας.

6. Αρχαίο σχόλιο στους Βατράχους του Αριστοφάνη (μτφρ. Στεφανόπουλου)

Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι, όταν ήταν επώνυμος άρχων ο εν λόγω Καλλίας (405 π. Χ.), αποφασίστηκε για τους αγώνες τραγωδίας και κωμωδίας στα Μεγάλα Διονύσια η χορηγία να αναλαμβάνεται από κοινού από δύο πρόσωπα για κάθε αγώνα.

7. Αρχαίο σχόλιο στον Πλούτο του Αριστοφάνη (μτφρ. Στεφανόπουλου)

Στα Μεγάλα Διονύσια δεν επιτρεπόταν να συμμετέχει ξένος στους χορούς, στα Λήνια όμως επιτρεπόταν –εκεί αναλάμβαναν άλλωστε και μέτοικοι χορηγοί.

8. Πλούταρχος, Θεμιστοκλής 5.3-5 (αναφορά στον 5^ο αι. π.Χ.) (μτφρ. Οικονόμου)

Στη φιλοδοξία όλους τους ξεπέρασε [ο Θεμιστοκλής]... Κέρδισε τη νίκη ως χορηγός σε μια παράσταση τραγωδίας τότε που ο διαγωνισμός των τραγωδιών είχε πια μεγάλη σημασία και καθένας φιλοδοξούσε να νικήσει. Αφιέρωσε μάλιστα και μιαν εικόνα γι' ανάμνηση της νίκης του με τέτοια επιγραφή: «Ο Θεμιστοκλής ο Φρεάρριος ήταν ο χορηγός, Φρύνιχος ήταν ο ποιητής, Αδείμαντος ο επώνυμος άρχοντας».

9. Πλούταρχος, Νικίας 3.1-4 (αναφορά στον 5^ο αι. π.Χ.) (μτφρ. Γιαγκόπουλου-Μαλαθούνη)

Ο Περικλής λοιπόν, καθώς ήταν πραγματικά ανώτερος και διέθετε ρητορική ικανότητα, δεν είχε καμιά ανάγκη προσποίησης έναντι του λαού ούτε και πειθούς. Ο Νικίας, αντίθετα, που υστερούσε σε αυτά, αλλά υπερείχε στην περιουσία, προσπαθούσε με αυτήν να κερδίσει τον λαό. Και καθώς δεν είχε καμιά πιθανότητα να αντιμετωπίσει τον Κλέωνα με τα ίδια μέσα, την ηθική παράλυση και τη βωμολοχία του, που τα μεταχειριζόταν εκείνος για να ευχαριστήσει τους Αθηναίους, αναλάμβανε χορηγίες και γυμνασιάρχες και κέρδιζε τον λαό με άλλες τέτοιες φιλόδοξες λειτουργίες, ξεπερνώντας σε πολυτέλεια και χάρη όλους, τόσο τους προηγούμενους όσο και τους συγκαρινούς του. Από τα αφιερώματά του στέκουν ακόμη στην Ακρόπολη ως τις ημέρες μας το Παλλάδιο, έχοντας όμως χάσει την επιχρύσωσή του, και ο ναός με τους αναμνηστικούς τρίποδες στο κάτω μέρος του ιερού του Διονύσου. Γιατί ως χορηγός νίκησε πολλές φορές χωρίς να ηττηθεί ποτέ. Λένε πως σε κάποια παράσταση που ήταν χορηγός ο Νικίας, παρουσιάστηκε κάποιος δούλος του με τη μορφή του Διονύσου, κάλλιστος στην όψη και λυγρόκορμος, αν και αμούστακος ακόμη. Την ώρα που οι Αθηναίοι ευχαριστημένοι από την εμφάνισή του χειροκροτούσαν ώρα πολλή, σηκώθηκε ο Νικίας και είπε πως θεωρεί ότι είναι ασέβεια να είναι δούλος ένας άνθρωπος που επευφημείται για το σώμα του ως θεός, και χάρισε στον νεαρό την ελευθερία του.

10. Αισχίνης, Κατά Κτησιφώντος 41-44 (330 π.Χ.) (μτφρ. Γιαγκόπουλου)

Από πού όμως αντλούν αυτά τα ψέματα, εγώ θα σας εξηγήσω, αφού πω προηγουμένως για ποιους λόγους θεσπίστηκαν οι νόμοι που αφορούν στις ανακηρύξεις στο θέατρο. Στη γιορτή λοιπόν των «εν άστει Διονυσίων», κατά τη διδασκαλία των νέων τραγωδιών στο θέατρο, συνέβαινε να γίνονται ανακοινώσεις από μερικούς, χωρίς τη συγκατάθεση του Δήμου· άλλοι ανάγγελναν ότι στεφανώνονται από τα μέλη της φυλής τους, άλλοι από τους συνδημότες τους· άλλοι, εξάλλου, ότι μέσω του κήρυκα άφηναν ελεύθερους τους δούλους τους, επικαλούμενοι ως μάρτυρες τους Έλληνες. Και το πιο αξιοκατάκριτο όλων, κάποιοι που είχαν πετύχει τον τίτλο του Προξένου ξένων πόλεων κατόρθωναν να γίνεται δημόσια η αναγγελία ότι τους στεφανώνει, για παράδειγμα, ο δήμος των Ροδίων ή των Χίων ή οποιασδήποτε άλλης πόλης για την αρετή και την ακεραιότητά τους. Και προέβαιναν σ' αυτές τις ενέργειες όχι όπως αυτοί που στεφανώνονταν από τη Βουλή σας ή από τον Δήμο, ύστερα δηλαδή από δική σας έγκριση και κατόπιν σχετικού ψηφίσματος, ως αναγνώριση των προς εσάς υπηρεσιών, αλλά ενεργώντας αυθαίρετα, χωρίς δική σας απόφαση. Με αυτόν όμως τον τρόπο συνέβαινε οι μεν θεατές, οι χορηγοί και οι ηθοποιοί να ενοχλούνται, οι δε ανακηρυσσόμενοι στο θέατρο να αποκομίζουν μεγαλύτερες τιμές από αυτούς που στεφάνωνε ο Δήμος.

Γιατί για τους τελευταίους, ως τόπος στον οποίο έπρεπε να στεφανώνονται, είχε οριστεί η Εκκλησία του Δήμου και είχε απαγορευτεί να γίνεται κάπου αλλού η ανακήρυξη του στεφάνου, ενώ η αναγόρευση των άλλων γινόταν ενώπιον όλων των Ελλήνων· εκείνοι ύστερα από δική σας πρόταση και έγκριση, ενώ γι' αυτούς δεν χρειαζόταν ψήφισμα.

Παρατηρώντας αυτά κάποιος νομοθέτης, θέσπισε νόμο... Ρητά όμως απαγορεύει ο νόμος αυτός να αναγγέλλεται στο θέατρο η απελευθέρωση δούλου και η απονομή στεφάνου από μέλη της φυλής ή από συνδημότες ή από οποιονδήποτε άλλον· διαφορετικά, να τιμωρείται με στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων ο κήρυκας που παραβαίνει τις διατάξεις.